

Hüseyin Arslan, *Milli Görüş Hareketi: Siyasal ve Toplumsal Dönüşümler*, İstanbul: İLEM Yayınları, 2021, 192 s.

Değerlendiren: Gökhan Adıgüzel

Türk siyasi hayatı içerisinde 1970’li yıllardan itibaren Milli Görüş Hareketi belirgin bir konum elde etmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında sivil toplumun yeterince gelişmemiş olması, askeri sınıfın siyaset üzerindeki hâkimiyeti ve tek partili dönemin karakteristik özellikleri gibi nedenlerle siyasi alanda çoğulcu bir yapı meydana gelmemiştir. Bu durum İkinci Dünya Savaşı’nın ardından –Soğuk Savaş koşullarının etkisiyle- değişmeye başlamış ve Türkiye’de çok partili hayata geçme çabaları ortaya çıkmıştır. Bu dönemde farklı parti girişimleri olsa da Cumhuriyet Halk Partisi’nden (CHP) sonra Türk siyasi hayatında önemli bir etki bırakan ilk siyasi parti Demokrat Parti (DP) olmuştur.

CHP’den ayrılan DP tecrübesinin ardından Türkiye’de siyasi alanda bir genişleme meydana gelmiş, farklı siyasi partiler ve siyasi hareketler kendilerine nüfuz alanı oluşturmaya başlamıştır. Özellikle 1960’lı yıllarla birlikte Türkiye’de siyasi çeşitlilik artmaya başlamış, hem sağ hem de sol kesimden farklı hareketler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan ve gelişen önemli siyasi hareketlerden birisi de Necmettin Erbakan liderliğindeki Milli Görüş Hareketi olmuştur.

Bu minvalde, Hüseyin Arslan’ın kaleme aldığı “Milli Görüş Hareketi: Siyasal ve Toplumsal Dönüşümler” başlıklı kitap, kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte

@ Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, adgzl.gokan@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0003-3795-170X>

DOI: 10.12658/D0384
insan & toplum, 2024; 14(4): 234-238.
insanvetoplum.org

Milli Görüş Hareketi'nin hem siyasi hem de toplumsal alanda yaşadığı dönüşümlere odaklanması bakımından yakın dönem Türkiye siyasi tarihi içerisinde önemli bir eserdir. Literatürde Türkiye siyasi tarihini ve toplumsal yapısını ele alan eserler genel olarak Milli Görüş Hareketi'ne sınırlı şekilde yer vermektedir. Bu konularda çalışmalar yapan Kemal Karpat, Eric Jan Zürcher ve Şerif Mardin gibi araştırmacıların eserlerinde de bu sınırlılıktan bahsedilebilir. Talip Tuğrul'un 'Milli Görüş Hareketi'nin Temel Karakterleri' (2019) ve Muhammed Maruf ve Yusuf Yalanız'ın 'Milli Görüş: Hareketin Öncüleri' (2022) isimli kitapları Milli Görüş Hareketi'ni müstakil olarak değerlendiren çalışmalardan bazılarıdır. Tuğrul, eserinde Milli Görüş Hareketi'nin siyaset metodu ve yapısal özellikleri konularına yoğunlaşmıştır. Maruf ve Yalanız'ın çalışmasında Prof. Dr. Necmettin Erbakan'dan başlayarak hareketin içerisindeki önemli isimler incelenmiştir. Milli Görüş Hareketi'nin tarihini ortaya koyması bakımından önemli eserlerden birisi de Süleyman Arif Emre'nin 'Siyasette 35 Yıl' (2015) isimli kitabıdır. Emre, Milli Görüş Hareketi içerisinde siyaset yapmış bir isim olarak Türkiye siyasi tarihindeki birçok meseleyi ve yaşanan olayları üç ciltlik bu eserinde teferruatlı bir şekilde ele almıştır.

Türk siyasi tarihi incelendiğinde Milli Görüş Hareketi'nin ilk siyasi partisi olan Milli Nizam Partisi'nden (MNP) başlayarak, Saadet Partisi'ne kadar gelen süreci hareketin siyasi, iktisadi ve toplumsal politikalarıyla birlikte kapsamlı şekilde değerlendiren bir çalışmanın eksikliği göze çarpmaktadır. Arslan'ın bu eseri, Türk siyasi hayatına damga vurmuş bir hareketin bütüncül şekilde okumasını yaparak literatürdeki bir boşluğu önemli ölçüde doldurmaktadır.

Arslan'ın bu çalışması, 2021 yılında İLEM Yayınları tarafından Fikir ve Hareket İncelemeleri (FHİ) dizisinin ilk kitabı olarak okuyucuya sunulmuştur. FHİ, İslami düşünce içerisinde etkili olmuş önemli isimlerin, hareketlerin ve dergilerin müstakil biçimde ele alındığı bir dizidir. 2013 yılında İLEM çatısı altında başlatılan İslamcı Dergiler Projesi'nin bir çıktısı olan FHİ dizisi kapsamında şu ana kadar toplam sekiz eser kaleme alınmıştır. Arslan'ın Milli Görüş Hareketi'ni ele alan eseri, bu dizinin hareketler teması içerisinde yer edinmektedir.

Kitap, başlangıcında Türkiye'de "halka rağmen halk için" anlayışıyla yapılan devrimlerin ve inkılapların devlet ile toplum arasında oluşturduğu uçurumun kapatılması hususunda Milli Görüş Hareketi'nin üstlendiği misyona vurgu yapmaktadır. Hareketin kurucusu Erbakan'ın siyasete giriş sürecindeki söylemleri, Anadolu'da yaptığı konferanslar ve Adalet Partisi (AP) çatısı dışında siyaset yapma gerekçeleri kitapta teferruatlı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca eser, Milli Görüş Hareketi'nin Türkiye'deki diğer siyasi partilerden ya da hareketlerden ayrıştığı noktaları temellendirmektedir. Buna göre hareket, kendisini milli görüş kavramıyla tanımlamakta ve sağ kelimesinin kullanımına karşı çıkmaktadır.

Arslan, hareketin ilk partisi olan MNP'nin programındaki bağımsızlık yanlısı, milli, İslami, modernist ve Osmanlıcı temalara dikkat çekmektedir. MNP'nin programlarında en çok eğitim konusuna eğildiği görülürken, aile, ahlak, vatanseverlik, kültür ve tarih şuuru, ilim, teknik ve medeniyet konularına özel önem verdiği vurgulanmıştır. Bu noktada Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) kurumlarına özel bir önem atfeden hareket, toplumun farklı ve olumsuz fikirlerden etkilenmesinin önüne geçmek için bu kurumların aktif olması gerektiğini savunmuştur. Kitapta MNP'nin programının içeriğine dair yapılan analizler, hareketin önce ahlak ve maneviyat söylemiyle uyumlu bir tablo ortaya koymaktadır.

Kitapta, MNP'nin kapatılmasının ardından kurulan Milli Selamet Partisi'nin (MSP) meclisteki farklı partilerle koalisyon yapabilme yeteneğinden bahsedilerek, hareketin ülke içerisindeki siyasi ve toplumsal konumuna değinilmiştir. Eserde Ecevit ve Erbakan önderliğinde CHP ile MSP arasında yapılan koalisyonun ve bu koalisyon döneminde MSP'nin devlet içerisinde ilk defa resmi görevlere gelmesinden bahsedilmiştir. Bu süreç, hem hareket hem de Türkiye siyaseti açısından önemli bir süreci temsil etmektedir. CHP ile girdiği koalisyonda aldığı bakanlıklar aracılığıyla imam hatip okulları, cami ve Kur'an kurslarının yaygınlaştırılması ve sanayileşme süreçlerinde MSP'nin aldığı aktif role değinilmiştir. Ayrıca aynı koalisyon döneminde Kıbrıs Barış Harekâtı'nın başarıyla gerçekleştirildiği fakat sonrasında CHP'nin bu zaferin getireceği siyasi çıkarı gözeterek koalisyonu bozduğu belirtilmiştir. Arslan, hareketin, devletin kurucu partisi olan CHP ile yapılan bu koalisyonla rejim karşısında kendisine meşruiyet kazanma isteğine vurgu yapmaktadır.

Arslan, Refah Partisi'nin (RP) kuruluşunu, izlediği politikaları, temel söylemlerini ve kapatılma sürecini kapsamlı şekilde ele almıştır. 1987 yılında siyasi yasakların kalkmasıyla Erbakan liderliğindeki RP'nin Türkiye siyasetine olan etkisi vurgulanmıştır. Özellikle yerel yönetimlerde elde ettiği başarılarla hareketin, Türkiye siyasetinde etkin bir konuma geldiğine değinilmiştir. Sonrasında bunun genel seçimlere de sirayet ettiği ve RP'nin 1995 seçimlerinde Milli Görüş Hareketi'nin aldığı en yüksek oy oranı olan % 21,4 ile birinci parti olduğu belirtilmiştir. Bu seçim sürecinde hareketin, adil düzen vurgusunu ön plana çıkararak ekonomide sömürü düzeninin sona erdirilmesi gerektiği yönündeki söylemlerinin önemli olduğu değerlendirilmiştir. Arslan, Refahiyol hükümetinin kuruluşu ve RP'nin iktidara gelmesi sebebiyle ordu, medya ve finans çevrelerinde bazı kesimlerin rahatsızlık duyduğuna değinmiştir. Bu noktada, Milli Görüş Hareketi'ne ve kurulan koalisyona karşı bu kesimler tarafından yürütülen kampanyalar neticesinde 28 Şubat 1997'de MGK krizinin ortaya çıktığı belirtilmiştir. Kitapta Erbakan'ın 18 maddelik MGK kararlarını imzalayıp imzalamadığı tartışılmıştır. Buna göre, 18 maddelik MGK kararlarına Erbakan tarafından imza atılmamıştır. 28 Şubat'taki MGK krizinin ardından

hükümetin dağılması ve RP'nin kapatılması sürecine değinilmiştir. Arslan, Milli Görüş Hareketi'nin, bu koalisyon döneminde D-8 aracılığıyla İslam Birliği'ni kurma girişimine ve Erbakan'ın bu birliği kurma noktasında yaptığı görüşmelere özel olarak vurgu yapmıştır. Milli Görüş Hareketi'nin siyasi serüveni içerisinde RP döneminin kuşkusuz çok özel bir konumu bulunmaktadır. Arslan, RP dönemini gayet kapsayıcı bir içerik ve sade bir dille başarılı şekilde yansıtmaktadır.

RP'nin kapatılmasının ardından Fazilet Partisi'nin (FP) kuruluşu ve bu dönemdeki politika değişimleri kitapta ele alınan konulardan bir diğeridir. Arslan, FP'nin programının, hareketin bundan önceki dönemlerine kıyasla daha liberal olduğunu, Avrupa Birliği'ne (AB) daha ılımlı bakıldığını ve demokrasi vurgusunun daha yüksek sesle yapıldığını belirtmektedir. Kitabın en dikkat çekici kısımlarından biri, Milli Görüş Hareketi'nin bölünmesiyle ilgili yapılan değerlendirmedir. Yazar, hareketin yaşadığı bölünmeyle ilgili literatürde sıklıkla kullanılan *gelenekçi-yenilikçi* ayrımına karşı çıkarak, bu şekilde yapılan bir değerlendirmenin sağlıklı olamayacağını ve bunun yerine *kurucu kadro-muhafifler* şeklinde bir ayrım yapılması gerektiğini öne sürmüştür. Ayrışma sürecinde karşı kaşıya gelen aktörlere ve bu aktörlerin hareket içerisindeki konumlarına bakıldığında bu değerlendirmenin somut bir zemine oturduğu söylenebilir. Diğer taraftan bu perspektif, literatürdeki tartışmalara özgün bir katkı sunma potansiyeli taşımaktadır.

Kitabın son kısmında, Saadet Partisi'nin kuruluşuna ve Milli Görüş Hareketi içerisinde ayrılarak Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi'ne (AK Parti) değinilmiştir. Burada özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'ı işgali ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde oylanan 1 Mart tezkeresinin, hareketin sonraki dönemdeki politikaları açısından önemli bir kırılmayı temsil ettiği belirtilmiştir. AK Parti tezkereye destek verirken, Erbakan'ın tezkere karşısındaki sert muhalefeti Saadet Partisi'nin konumlandığı yeri göstermesi açısından önemlidir. Arslan, Erbakan'ın 2011 yılında vefat etmesinin ardından hareketin karizmatik liderini kaybettiğini ve bu durumun Milli Görüş Hareketi'ni önemli ölçüde etkilediğini çeşitli gerekçelerle ortaya koymaktadır.

Genel olarak bakıldığında, yazarın konuya gayet hâkim olduğu ve yakın dönem siyasi tarih açısından Milli Görüş Hareketi'ni sade ve net bir üslupla ele aldığı söylenebilir. Kitap, FHİ dizisindeki amaca uygun olarak genel bir çerçeve ve özgün bir bakış üretme noktasında başarılı bir çalışmadır. Diğer taraftan, kitapta konferans, röportaj, gazete yazıları ve rapor gibi verilerin yoğun kullanımı, çalışmada bütünlüğün sağlanmasını zorlaştırmıştır. Bu eseri literatür içerisinde özgün kılan üç temel özellikten bahsedilebilir. Birincisi, Milli Görüş Hareketi'ni başlangıcından günümüze kadar tarihsel perspektifle bütüncül bir şekilde incelemesidir. İkincisi Milli Görüş partilerinde yaşanan söylem ve politika değişikliklerini hareketin yaşadığı kırılma noktaları ekseninde ele almış olmasıdır. Üçüncüsü ise hareketin tarihi açısından çok kritik bir evreyi temsil eden Saadet Partisi

ve AK Parti ayrışmasına kurucu kadro-muhalifler şeklinde alternatif bir bakış açısı getirmesidir. Nihai olarak Hüseyin Arslan'ın çalışması, Türkiye'nin yakın dönem siyasi tarihi bakımından Milli Görüş Hareketi hakkında kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. Bu anlamda kitap, bu konulara ilgi duyan tüm araştırmacılara ve okuyuculara yol gösterici ve katkı sağlayıcı bir eser olma özelliği taşımaktadır.